

Mentoraat werkt bij risicoleerling in voortgezet onderwijs

Effecten en adviezen voor lokaal jeugdbeleid

12 december 2013

Jaap Noorda, Aniek Draaisma, Janina Werinussa-Sybesma, Annelieke van Dijk

Mentoraat voor jongeren die in het voortgezet onderwijs steun nodig hebben om een diploma te halen is al een tijdje in opkomst. Tientallen gemeenten kennen mentorprojecten waarbij opgeleide vrijwilligers uit maatschappelijke betrokkenheid een brugklasser begeleiden bij het opdoen van vaardigheden die nodig zijn om de eindstreep te halen. Deze mentorprojecten zijn vaak initiatieven van gedreven burgers, soms aangehaakt bij professionele maatschappelijke organisatie. Uit een effectevaluatie van het mentorproject School's cool Utrecht blijkt dat het project leerlingen helpt om een succesvolle overgang te maken van het basis- naar het voortgezet onderwijs.

In de stad Utrecht zette de vrijwilligersorganisatie 'Taal doet meer' in 2008 het mentorproject School's cool op. Taal doet meer is een professioneel geleide vrijwilligersorganisatie die werkt aan een laagdrempelige, duurzame ontmoeting tussen Utrechters van Nederlandse en van niet-Nederlandse oorsprong.

School's cool is vorm van thuismentoraat, in 1997 ontwikkeld op initiatief van Stichting Welzijn Westerpark in Amsterdam. Inmiddels functioneren er in vijftien gemeenten mentorprojecten onder de noemer van School's cool, met steun van de landelijke organisatie School's cool Nederland. School's cool heeft als doel kwetsbare basisschoolleerlingen door positieve aandacht steun te geven bij de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Het gaat om leerlingen met talent en leermotivatie, die thuis weinig effectieve steun ontvangen bij hun schoolcarrière.

Concreet houdt het mentoraat in dat een leerling gedurende anderhalf jaar elke week een paar uur thuis wordt bijgestaan door een mentor. Die helpt niet alleen bij het maken van huiswerk, maar draagt ook bij aan de algemene kennis en de sociale vaardigheden van de leerling. Het gaat om preventieve ondersteuning van een gekwalificeerde vrijwilliger; het mentoraat is niet bedoeld als hulpverlening. School's cool wil op deze manier bijdragen aan het voorkomen van leerachterstanden met het risico van schooluitval in de hogere klassen van het voortgezet onderwijs.

Methodiek

De werkwijze van School's cool is in de loop der jaren in de praktijk ontstaan. De methodiek heeft vaste kenmerken:

Wekelijks huisbezoek gedurende anderhalf jaar

De mentor is doorgaans een hoogopgeleide vrijwilliger die gedurende anderhalf jaar eens per week op huisbezoek gaat bij een scholier ter ondersteuning van diens schoolwerk. De thuismentor bevordert ook de deelname van de scholier aan sport of andere vrijetijdsbesteding in verenigingsverband.

De begeleiding begint op de basisschool in de tweede helft van het achtste leerjaar en loopt door tot het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs. Meestal draagt het onderwijsteam van de basisschool leerlingen voor wanneer het betwijfelt of de leerling de middelbare school zonder kleerscheuren zal doorlopen.

Als de scholier aan het einde van het eerste leerjaar in het voortgezet onderwijs of omstreeks het kerstrapport in het tweede leerjaar voldoende leerresultaten heeft en adequaat gedrag vertoont op school en daarbuiten wordt de begeleiding afgebouwd en stopgezet. Deze begeleidingsperiode van ongeveer anderhalf jaar is na overleg met alle betrokkenen te verlengen met nog een schooljaar.

Contact met ouders

Bij het wekelijkse huisbezoek van de mentor is een van de ouders verplicht aanwezig om hun betrokkenheid bij het onderwijs te bevorderen. De mentor deelt informatie over het kind met de ouders, overlegt dus regelmatig met hen en betreft de ouders bij de school van hun kind.

Niet vrijblijvend

Voordat de huisbezoeken beginnen, tekenen scholier, ouders en mentor een contract in het bijzijn van de coördinator van het mentorproject, een professionele parttime medewerker die verantwoordelijk is voor de organisatie van het project. Een van de afspraken is dat de ouders ervoor zorgen dat hun kind op het afgesproken tijdstip thuis is. De scholier belooft dat hij zijn best zal doen en alles wat belangrijk is voor zijn schoolresultaten zal vertellen aan zijn mentor.

Eén-op-éénrelatie

Tussen de thuismentor en de scholier bestaat een tijdelijke één-op-éénrelatie, ter aanvulling op de oudertaak op een cruciaal moment in de ontwikkeling; de beginnende puberteit. De aandacht van de thuismentor is in de eerste plaats gericht op de positieve eigenschappen en mogelijkheden van het kind. Stimuleren van en motiveren voor de schoolloopbaan staan voorop. Een thuismentor van School's cool heeft doorgaans één pupil; een enkeling heeft er twee of tijdelijk twee bij overlapping van mentoraten.

Organisatie

De koppeling van een aspirant-mentor aan een scholier wordt zorgvuldig voorbereid, beoordeeld en tot stand gebracht door de projectcoördinator, die zowel aspirant-mentor als scholier daartoe gesproken dient te hebben. Bij voorkeur is de projectcoördinator iemand die ook zelf School's cool-mentor is geweest.

Intervisie en deskundigheidsbevordering

De mentoren wisselen om de twee maanden in een intervisiebijeenkomst ervaringen uit over hun mentorbegeleiding, de schoolvorderingen van hun pupil en andere zaken die spelen. Dit vindt plaats in intervisiegroepen van maximaal tien mentoren. Ter bevordering van de deskundigheid van de mentoren krijgen zij een trainingsprogramma aangeboden bij de start van hun werkzaamheden en enkele thema-avonden in de loop van de begeleidingsperiode. De thema-avonden gaan over onderwerpen als het onderhouden van contact met de school van de mentee, culturele achtergronden van allochtone leerlingen en omgaan met gedragsproblemen van een mentee.

Inzetbaarheid

School's cool zet alleen mentoren in die een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) hebben overlegd. Elke aspirant-mentor wordt in een kennismakingsgesprek met de projectleider van School's cool beoordeeld op geschiktheid. Criteria zijn bijvoorbeeld affiniteit met het onderwijs en de leeftijdsgroep van de leerlingen en openstaan voor verschillen in cultuur, leefwijze en opvoedingsstijlen.

Uitspraken van deelnemers aan School's cool

'Ik wilde zelf ook aangemeld worden, want de middelbare school is nieuw, daar weet ik niet zoveel van. De mentor wel, want hij is er al geweest.'

'Verschillende vrienden van mij die de begeleiding vanuit School's cool hebben afgewezen hebben daar spijt van hebben nu ze zien hoe goed het met mij gaat.'

'Het was leuk en prettig. Ik word blij als ik eraan terugdenk. Het is fijn dat iemand aandacht aan je geeft. We konden goed met elkaar opschieten. Het was altijd gezellig. Hij was familie voor ons.'

Vijf jaar na de start van School's cool in Utrecht bestaat behoefte aan inzicht in het rendement van het mentorproject. Dat heeft te maken met de algemene trend om na te gaan wat de effectiviteit is van sociale interventies, maar vooral met de noodzaak om bewijs te vinden voor de waarde van het initiatief, met het oog op een stabiele financiering door de gemeente Utrecht en anderen instellingen. De financiering van School's cool Utrecht is nu vooral afhankelijk van tijdelijke bijdragen van charitatieve fondsen. Bijkomend motief is dat door de toenemende vraag naar mentoraat uitbreiding van het project nodig is.

Onderzoeksbureau Noorda en Co deed onderzoek naar de effecten van School's cool Utrecht over een periode van vier schooljaren, van 2008 tot en met 2012 (Noorda en anderen, 2013).

In het onderzoek zijn de deelnemers aan het mentorproject, hun docenten en mentoren twee keer ondervraagd, bij aanvang van het mentoraat en na afloop. Het onderzoek vond plaats onder een testgroep van deelnemende leerlingen en een controlegroep van leerlingen met een vergelijkbare achtergrond. Beide groepen komen uit dezelfde klassen en zijn aangedragen door het basisonderwijs. Twee derde is jongen en een derde is meisje. Doordat veel moeite is gedaan om in contact te komen met de leerlingen, ook uitvallers, is een respons van bijna 100 procent bereikt, wat meestal in effectonderzoek naar mentoraat niet lukt. Juist het in beeld brengen van jongeren die uitvallen of niet willen meewerken aan onderzoek is van belang voor goed inzicht in de effectiviteit van mentoraat.

Gezien het geringe aantal deelnemers van School's cool Utrecht – 36 leerlingen – is het onderzoek niet representatief voor de grote populatie van risicoleerlingen, maar het levert wel indicaties op. Bovendien komen de bevindingen overeen met bijna identiek effectonderzoek naar School's cool in Amsterdam (Noorda en anderen, 2006 en 2008; Vaessen en Van der Vegt, 2009) en elders (Crul, 2000; Vos, Pot en Dotinga, 2012).

Uitspraken van mentoren

'Het is heel nuttig. Wat in Nederlandse gezinnen wel aanwezig is, mist daar. De ouders van mijn leerling kennen de manier van doen niet, van school en dergelijke. Het is goed een helpende hand te bieden daarbij.'

'Intervisie van mentoren is een goede manier om te profiteren van andermans ervaring.'

Onderzoeksbevindingen

De belangrijkste onderzoeksbevindingen luiden als volgt:

Omvang en aard potentiële doelgroep

In de gemeente Utrecht is in principe in 2012 een groep van 570 leerlingen te helpen met mentoraat van School's cool. Dit aantal is gebaseerd op gegevens over achterstandsleerlingen in groep 8 van het basisonderwijs, uitgezonderd zorgleerlingen en leerlingen uit multiprobleemgezinnen. De leerlingen zijn vooral woonachtig in de wijken Overvecht, Zuidwest en Noordwest. Voor 540 van deze jongeren is nu geen mentorproject beschikbaar. School's cool Utrecht is een kleinschalig initiatief dat zich richt op een beperkt aantal basisscholen in Utrecht. Er melden zich meer leerlingen aan voor mentoraat dan het project aankan.

Onderwijsniveau

Met de meeste deelnemers gaat het boven verwachting goed in het voortgezet onderwijs. Twee derde zit na afronding van het mentoraat nog op hetzelfde niveau van voorgezet onderwijs als waarop ze zijn begonnen. Zes leerlingen (17 procent) volgen zelfs een hoger onderwijsniveau dan waarmee ze zijn gestart. Vijf leerlingen (14 procent) zijn afgezakt naar een lager onderwijsniveau. Bij aandachtsleerlingen die geen mentoraat hebben gevolgd, zijn de uitkomsten minder gunstig: handhaving onderwijsniveau 58 procent, stijging onderwijsniveau 4 procent, daling onderwijsniveau 33 procent.

Studievaardigheden

Op het gebied van studievoordigheden zoals huiswerk maken, afspraken nakomen en een zelfstandige werkhouding hebben de deelnemers aan het mentoraat geen grote vorderingen gemaakt. Dit is een punt van aandacht voor de begeleidende mentoren.

Contact met zorgvoorzieningen

Bij mentees is sprake van een behoorlijke toename van contact met zorgvoorzieningen zoals interne zorgoverleggen en externe jeugdzorginstellingen, van 50 naar 70 procent. Bij de controlegroep is juist een afname te constateren, van 55 naar 40 procent. Het lijkt erop dat er bij aandachtsleerlingen met een mentor niet alleen meer aandacht is voor zorgvragen, maar dat er ook meer hulp wordt geregeld. Dat dit bij de controlegroep niet het geval is, heeft er mogelijk mee te maken dat hun sociale omgeving minder aandacht heeft voor hun zorgvragen, waardoor zij verstoken blijven van hulp.

Psychosociale problemen

Uit reacties van ondervraagde deelnemers aan School's cool Utrecht blijkt dat psychosociale zorgen flink zijn afgenomen bij 26 deelnemers (72 procent) en gelijk zijn gebleven bij 7 deelnemers (20 procent). Bij twee deelnemers (5 procent) namen de problemen toe.

De docenten denken er echter anders over. Zij stellen dat de psychosociale problemen maar bij ongeveer een kwart van de mentees zijn verminderd en bij 44 procent onveranderd zijn gebleven. Bij ruim een kwart namen de psychosociale problemen volgens de docenten zelfs toe.

Het beeld dat docenten schetsen van de psychosociale situatie van leerlingen uit de controlegroep en de veranderingen die zich daarin voordoen, lijkt sterk op dat van de leerlingen die hebben deelgenomen aan School's cool.

Uit de afgenomen Child Behavior CheckList (CBCL) komt naar voren dat over het geheel genomen de sociaal-emotionele problemen van leerlingen die hebben meegedaan aan mentoraat licht zijn afgenomen, van 56.3 naar 55.7, terwijl bij leerlingen die geen mentoraat hebben gevolgd sprake is van een lichte toename van sociaal-emotionele problemen, van 54.9 naar 55.5.

Contact met leeftijdgenoten en vrijetijdsbesteding

Bij de helft van de geïnterviewde leerlingen met een mentor verbetert het contact met leeftijdgenoten. Bij leerlingen uit de controlegroep is die vooruitgang minder groot. Het vrijetijdspatroon van mentees gaat er op vooruit in ongeveer 20 procent van de gevallen. Zij hebben een actieve sportbeoefening, zijn lid van een vereniging of hangen minder rond in straatgroepen. Bij aandachtsleerlingen uit de controlegroep is dit minder het geval.

Mentoraat is zinvol en functioneel

Meer dan 80 procent van de leerlingen die gebruikmaken van mentoraat vindt de begeleiding zinvol. Ze halen betere cijfers en ervaren dat hun studievoordigheden vooruit gaan.

Driekwart van de mentoren vindt het mentoraat zinvol voor de leerlingen die zij hebben begeleid. Zij waarderen vooral de bijdrage aan de studievoordigheden en de persoonlijke ontwikkeling van de leerling. Een kwart van de mentoren vraagt zich af of hun inzet wel resultaten heeft opgeleverd voor hun leerlingen.

Sterke punten van School's cool zijn volgens mentoren de heldere doelstelling van het mentoraat – steun bij de schoolcarrière – en de goede begeleiding die mentoren krijgen.

Leerkrachten in het basisonderwijs zijn zonder uitzondering positief over het mentoraat van School's cool, vooral vanwege de begeleiding bij de overgang van de overzichtelijke basisschool naar de wereld van het voortgezet onderwijs, met name voor leerlingen die thuis minder steun krijgen.

Docenten in het voortgezet onderwijs waarderen het mentoraat vooral om de aandacht voor studievoordigheden en de persoonlijke ontwikkeling van de leerling.

Uitspraken van ouders

‘Het is heel goed dat er hulp is voor dingen die mijn zoon niet begrijpt. Ze helpt graag. Ik vind de mentor erg aardig en vriendelijk en ik kan ook met mijn vragen bij haar terecht.’

Aanbevelingen

De onderzoeksbevindingen leiden tot aanbevelingen voor een beter mentoraat en een beter lokaal jeugdbeleid.

Duurzame ondersteuning van een grote doelgroep

Er is een grote groep van aandachtsleerlingen die ook profijt kan hebben van mentoraat. In 2012 telde Utrecht 540 van deze leerlingen. School's cool Utrecht heeft op dit moment meer aanmeldingen dan plaatsen. Gewenst is een ruimere en duurzamere materiële en organisatorische ondersteuning door de lokale overheid, het onderwijs en andere instanties.

Meer aandacht voor studievaardigheden

Het bijbrengen van studievaardigheden moet meer aandacht krijgen binnen het mentoraat. Dit moet een belangrijk aandachtspunt zijn in de training en intervisie van mentoren.

Belang van persoonlijke ontwikkeling

Naast ondersteuning bij cognitieve vaardigheden als huiswerk maken en studievaardigheden is het raadzaam bij mentoraat voor aandachtsleerlingen meer rekening te houden met het belang van persoonlijke ontwikkeling van de leerling. Dat kan bijvoorbeeld door gesprekken, uitstapjes en bijdragen aan een actievere vrijetijdsbesteding.

Mentor als rolmodel

De mentoren fungeren volgens de geïnterviewde leerlingen als een belangrijk rolmodel. Naast een cognitieve bijdrage leveren de mentoren ook stimulerende aanwijzingen voor succesvol maatschappelijk gedrag. Aanbevolen wordt van deze rolmodelfunctie van mentoren bewuster gebruik te maken.

Meer samenwerking met scholen

Een goede schoolcarrière van mentees is gediend met afstemming van de inzet van docenten en mentoren. Beide partijen kunnen zich meer inspannen om deze afstemming te regelen. Naast persoonlijk contact tussen mentor en docent, bijvoorbeeld via telefoon of e-mail, is het collectieve overdrachtsmoment tussen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs in Utrecht een goed begin voor deze afstemming. Dat moment biedt ook ruimte voor 'warme overdracht' van individuele leerlingen.

Samenhang tussen formeel leren, professionele zorg en informele inzet

Lokale overheid, onderwijs, jeugdzorg, welzijnswerk en vrijwilligersinitiatieven moeten een gezamenlijke visie ontwikkelen op zowel de samenhang van en afstemming tussen formeel en informeel leren van aandachtsleerlingen, als de samenhang tussen professionele jeugdzorg en informele zorg- en steunstructuren. In dit geheel kan het mentoraat een duidelijke positie en functie krijgen. Deze visieontwikkeling en de nadere uitwerking ervan moet een belangrijk speerpunt zijn van modern lokaal jeugdbeleid dat belang hecht aan preventie en de vrijwillige inbreng van de civil society. School's cool Utrecht zal dit onderwerp aankaarten bij de gemeente Utrecht.

Belang van begeleiding en training

De inzet van vrijwillige mentoren staat of valt met de kwaliteit van hun begeleiding, intervisie en training. Aanbevolen wordt geregeld na te gaan welke behoeften en vragen er op dit gebied leven bij mentoren.

Kostprijs

Het is zinvol na te gaan welk sociaal en financieel rendement School's cool oplevert in vergelijking met meer professionele voorzieningen. School's cool Nederland onderneemt hiertoe initiatieven.

Het verdient ook aanbeveling de preventieve waarde van mentoraat en de effecten ervan op langere termijn aan te tonen.

Ruimer maatschappelijk draagvlak voor financiering van mentoraat

De financiering van School's cool Utrecht is instabiel geregeld vanwege de tijdelijkheid van subsidies en de verschillende bronnen. Daarom is het creëren van maatschappelijk draagvlak voor mentoraat en de financiering ervan bij het grote publiek, de gemeente, andere overheden, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven belangrijk.

Betaalbare huiswerkbegeleiding

In Utrecht bestaan meerdere huiswerkinstituten waar leerlingen na schooltijd onder begeleiding hun huiswerk kunnen maken. Deze instituten zijn om financiële redenen niet toegankelijk voor de meeste leerlingen uit de doelgroep van School's cool, terwijl vaak juist bij hen de behoefte groot is. Daarom zou betaalbare huiswerkbegeleiding door vrijwilligers, wat vergeleken met het mentoraat minder inzet van een begeleider vergt, een hoogwaardige aanvulling kunnen zijn op het mentoraat. School's cool Utrecht heeft dit voornemen inmiddels gerealiseerd.

Meer informatie

Voor meer informatie over School's cool: www.schoolscool.nl.

Voor meer informatie over de Utrechts vrijwilligersorganisatie Taal doet meer: www.taaldoetmeer.nl.

Voor informatie over Noorda en Co: www.noordaenco.nl.

Voor informatie over het Kennispunt Mentoring: www.mentoringwijzer.nl.

Verder lezen

Crul, M. (2000), *De sleutel tot succes. Over hulp, keuzes en kansen in de schoolloopbanen van Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie*. Amsterdam, Het Spinhuis.

Noorda, J., Draaisma, A. en Dijk, A. van (2013), *One small step for mentors, one giant step for mentees. Effectevaluatie van mentorproject School's cool Utrecht*. Amsterdam, Noorda en Co.

Noorda, J., Sybesma, J. en Kroeze, M. (2011), *Mentorproject School's cool Utrecht. Een retrospectieve evaluatie van de periode 2008-2009/2009-2010*. Amsterdam, Noorda en Co.

Noorda, J., Danker, M., Ezzeroli, L. en Reubsæet, H. (2008), *Effectevaluatie School's cool. Kwantitatief onderzoek naar de resultaten van een mentorproject*. Amsterdam, Noorda en Co.

Noorda, J., Reubsæet, H. en Danker, M. (2007), 'Menterschap: een hype of iets van alle tijden?', in: *Vernieuwing. Tijdschrift voor onderwijs en opvoeding*, jaargang 66, nummer 2, pagina 6-8.

Noorda, J., Danker, M. en Reubsæet, H. (2006), *School's cool in close up. Evaluatie van een mentorproject*. Amsterdam, Instituut Jeugd en Welzijn.

Vaessen, K. en Vegt, A.L. van der (2009), *Effecten van School's cool op de middellange termijn. Onderzoek naar de schoolloopbaan van oud-deelnemers aan School's cool en de meerwaarde van de mentor*. Utrecht, Sardes.

Vos, M., Pot, H. en Dotinga, A. (2012), *Met mentoring naar de TOP! Toekomst, ontwikkeling en perspectief. Evaluatieonderzoek stimuleringsprogramma mentorprojecten*. Groningen, ISW.

Over de auteur(s)

Jaap Noorda (jaapnoorda@noordaenco.nl), Aniek Draaisma (aniek.draaisma@ou.nl), Janina Werinussa-Sybesma (jwerinussa@nederbetuwe.nl) en Annelieke van Dijk (anneliekevandijk@noordaenco.nl) hebben de effectevaluatie van School's cool uitgevoerd als onderzoeker bij Noorda en Co, een onafhankelijk bureau voor analyse en aanpak van jeugdvragestukken.

Colofon

Jeugdennis, jaargang 7, december 2013

Jeugdennis is een uitgave van het Nederlands Jeugdinstituut.

De redactie is bereikbaar via redactiekennis@nji.nl, (030) 23 06 526.

Voor meer informatie: www.jeugdennis.nl.